Slovenský štát a jeho ideológia

Zuzana DZIMKOVÁ

Už čoskoro po vzniku samostatnej Československej republiky sa ozvali hlasy požadujúce splnenie prísľubov slovenskej samosprávy. Zatiaľ čo v Čechách prevládala predstava, že nový štát je realizáciou programu českej štátnosti rozšírenej o Slovensko, na Slovensku prevažoval názor, že ide o spojenie dvoch častí do jedného štátneho celku.[1]

V československom štáte boli Slováci početne tretím národom v štáte po Čechoch a Nemcoch a bez Slovákov hrozilo, že by sa Česi ocitli v štáte v menšine. Idea politického čechoslovakizmu vychádzala z predstavy československého národného štátu a zo štátotvorného československého národa. Ten sa mal skladať z dvoch vetví jedného kmeňa- českej a slovenskej. Predpokladalo sa ich postupné splynutie, čo by pri českej početnej prevahe de facto znamenalo asimiláciu Slovákov.

Viacerí slovenskí politici prijali štátny centralizmus roku 1918 len ako nevyhnutné štádium medzi vymanením sa z Uhorska a nie ako trvalú štátnu koncepciu.[2] Medzi slovenskými politikmi sa začala postupne presadzovať myšlienka autonómie.

Už v januári 1922 podali poslanci Slovenskej ľudovej strany návrh na zmenu ústavy, podľa ktorého by Slovensko získalo autonómiu. Návrh zdôvodňovali nenaplnením sebaurčovacieho práva slovenského národa a odvolávali sa na Pittsburskú dohodu. Ďalší návrh na autonómiu Slovenska podali v parlamente poslanci HSĽS 8. mája 1930. Pre Slovensko požadovali takú istú samosprávu, akú ústava priznávala Podkarpatskej Rusi. Tento návrh nebol v rozpore s ústavným chápaním jednoty republiky.[3] Tieto návrhy však neboli úspešné.

Myšlienka autonómneho Slovenska stála za zbližovaním HSĽS a Slovenskej národnej strany vedenej Martinom Rázusom. Zvolenským manifestom z októbra 1932 vyhlásili spoločný autonomistický program. Odmietajú československý národ, žiadajú vlastnú správu a splnenie záväzkov z dôb prvej svetovej vojny, chceli „*vteliť Pittsburghskú dohodu do ústavy republiky Česko-slovenskej*.“ Požadovali dodržiavanie ústavných ustanovení o používaní

---

[1] KOVÁČ, Dušan: *Dejiny Slovenska*. 1. vyd., Praha : NLN, s.r.o., Nakladatelství Lidové noviny, 2001. ISBN 80-7106-268-5, s. 188

[2] KOVÁČ, Dušan: *Dejiny Slovenska*. 1. vyd., Praha : NLN, s.r.o., Nakladatelství Lidové noviny, 2001. ISBN 80-7106-268-5, s. 188

[3] BEŇKO, Ján: *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti II.* 1. vyd., Bratislava : Národné literárne centrum – Dom slovenskej literatúry, 1998. ISBN 80-88878-48-9

slovenského jazyka, vyžadovali podporu pre hospodárstvo a zasadzovali sa taktiež o rešpektovanie autonómie Podkarpatskej Rusi.[4]

Zložitá medzinárodná situácia v medzivojnovej Európe spôsobila, že pražská vláda sa začala zaoberať možnosťou určitej decentralizácie štátu. O úpravu vzájomných vzťahov medzi Čechmi a Slovákmi sa pokúsil svojím návrhom prezident Edvard Beneš v septembri 1938. Návrh upravoval používanie slovenského jazyka, obsadzovanie miest úradníkov a hospodárske záležitosti.[5]

Mníchovské udalosti urýchlili politický vývin Slovenska. Na stretnutí predstaviteľov HSĽS s predstaviteľmi ďalších politických strán v Žiline 5. a 6. októbra 1938 bola vyhlásená autonómia Slovenska. Ústavným zákonom z 22. novembra 1938 došlo k decentralizácii súdnictva a výkonnej a zákonodarnej moci, Slovensko malo vlastnú vládu a zákonodarný orgán- Snem slovenskej krajiny.[6] Slovensko dostalo oficiálny názov Slovenská krajina, došlo k federalizácii štátu, ktorý bol premenovaný na Česko – Slovenskú republiku.

Slovensko sa dostalo do centra pozornosti Adolfa Hitlera ako prostriedok na dosiahnutie jeho cieľa. V Mníchove sa mocnosti zaviazali, že budú garantovať bezpečnosť a územnú celistvosť zvyšného územia Česko – Slovenska. Keby však Slovensko vyhlásilo samostatnosť, Česko – Slovensko by prestalo existovať a tým by mníchovské garancie stratili platnosť. Hitler sa teda rozhodol pozvať do Berlína Jozefa Tisa, ktorému oznámil, že ak Slovensko nevyhlási samostatnosť „*prenechá osud Slovenska vývoju, za ktorý už nebude zodpovedný*,“[7] čo znamenalo hrozbu pripojenia k Maďarsku alebo jeho rozdelenie si susediacimi štátmi. Na sneme 14. marca 1939 Snem Slovenskej krajiny po vypočutí Tisovej správy o jeho rokovaní s Hitlerom odhlasoval deklaratórnou formou „*vyhlásenie slobodného slovenského štátu*.“

Po vyhlásení samostatnosti vymenoval premenovaný Snem Slovenského štátu prvú vládu na čele s Jozefom Tisom. 26. októbra 1939 zvolil Snem Slovenskej republiky Jozefa Tisa za prezidenta a od októbra 1942 po prijatí vodcovského systému používal Tiso titul Vodcu.

21. júla 1939 bol prijatý ústavný zákon o ústave Slovenskej republiky. Zákonodarnú moc mal snem v počte 80 poslancov. Poslanca, ktorý si neplnil svedomito svoju funkciu alebo sa jej stal nehodným mohla na návrh predsedníctva Štátna rada zbaviť mandátu. Výkonná moc bola v rukách prezidenta a vlády, pričom prezident nebol zodpovedný za výkon svojej funkcie.

---

[4] Zvolenský manifest. In: *Slovák*, 18. október 1932, č. 237, s.1

[5] Úprava vzájomných vzťahov medzi Čechmi a Slovákmi v republike. In.: *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti II*. 1. vyd., Bratislava : Národné literárne centrum – Dom slovenskej literatúry, 1998. s. 170-173, ISBN 80-88878-48-9

[6] Ústavný zákon o autonómii Slovenskej krajiny. In.: *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti II*. 1. vyd., Bratislava : Národné literárne centrum – Dom slovenskej literatúry, 1998. s. 189-195, ISBN 80-88878-48-9

[7] Rokovanie Jozefa Tisa s Adolfom Hitlerom. In.: *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti II*. 1. vyd., Bratislava : Národné literárne centrum – Dom slovenskej literatúry, 1998. s. 203-205, ISBN 80-88878-48-9

Vláda sa skladala z predsedu a ministrov vymenovaných prezidentom. Aj keď zákonodarnú moc mal mať v rukách snem, v praxi väčšina právnych noriem bola vydávaná vo forme vládnych nariadení.

V ústave bolo zakotvené, že slovenský národ sa zúčastňuje na štátnej moci prostredníctvom HSĽS, národnostné skupiny sa mohli podieľať na moci len prostredníctvom svojich zaregistrovaných politických strán.

Občania Slovenského štátu sa rozdeľovali podľa povolania do stavov, pričom každý stav sa skladal z osobitnej skupiny zamestnávateľov a zamestnancov. Každý občan musel byť v niektorom stave, ale funkciu mohol mať len organizovaný príslušník politickej strany. Toto rozdelenie však nemalo reálny význam.

Ústava garantovala všetkým obyvateľom bez rozdielu pôvodu, národnosti, náboženstva a povolania ochranu života, slobody a majetku, pričom však obsahovala paragraf, ktorý umožňoval obmedzenie týchto práv na základe ustanovení zákonov. Zákonom mohlo byť tiež obmedzené súkromné vlastníctvo a listové tajomstvo. Zaručovala sa sloboda vierovyznania a prejavu mienky, zakázané však bolo rušenie práce a organizovanie rušenia práce.

6. augusta 1940 sa konala ustanovujúca schôdza Štátnej rady. Jej členovia boli nominovaní prezidentom, HSĽS, po jednom členovi nominovali registrované strany národnostných skupín a stavy, ďalšími členmi boli predseda vlády a predseda snemu. Medzi jej právomoci patrilo zostavovanie kandidátnej listiny pre voľby do snemu a kontrola prezidenta. V skutočnosti však ostala bez reálneho politického vplyvu.

Pri predsedníctve vlády sa utvoril Štátny sekretariát pre veci nemeckej menšiny, ktorý mal pre ňu zabezpečiť podiel na moci. V pripomienkovom konaní mu boli predkladané návrhy všetkých zákonov a vládnych nariadení. Na jeho čele stal predseda Deutsche Partei Franz Karmasin.

Vo verejnej vnútornej správe boli volené samosprávne orgány nahradené menovanými, ktoré mali zabezpečiť hegemóniu HSĽS. Odbory a všetky spoločenské organizácie boli zjednotené alebo rozpustené. Po vzore nacistického Nemecka a s jeho pomocou boli zriadené nové mocenské a administratívne inštitúcie: Úrad propagandy, Ústredný hospodársky úrad, koncentračný tábor v Ilave, či Ústredňa štátnej bezpečnosti, ktorá bola jedným z najpoužívanejších mocenských nástrojov pri politických perzekúciách.

Už pri rokovaniach v Berlíne dal Hitler najavo, že Tretia ríša môže garantovať nezávislosť, existenciu a územnú integritu Slovenského štátu len na podnet slovenskej strany. Slovenský štát mal slúžiť ako dôkaz, že nacistické Nemecko rešpektuje nezávislosť malej krajiny, ak sa

dá pod jeho ochranu.[8] Jozef Tiso odoslal telegram v znení: „*V silnej dôvere vo Vás, Vodcu a ríšskeho kancelára Veľkej nemeckej ríše, podriaďuje sa Slovenský štát Vašej ochrane*.“[9]

Na viedenských rokovaniach 18. marca 1939 bola prijatá „Zmluva o ochrannom pomere medzi nemeckou ríšou a slovenským štátom.“ 23. marca bola v Berlíne prijatá dohoda o politickej nezávislosti, integrite slovenského územia a slovensko-nemeckej hospodárskej spolupráci. Táto dohoda umožnila vytvorenie nemeckej vojenskej základne na severozápadnom Slovensku, ktoré však nemecká armáda zaujala už 15. marca súčasne s obsadzovaním Čiech a Moravy, čo sa prakticky rovnalo okupácii tohto územia.[10] Slovenská armáda mal byť organizovaná v súlade s nemeckou vojenskou mocou a zahraničná politika Slovenského štátu sa mala viesť v zhode s nemeckou vládou. Na oplátku sa nemecká strana zaviazala garantovať politickú nezávislosť Slovenska a integritu jeho územia. Napriek tomu už 23. marca 1939 sa Slovensko muselo po napadnutí východných oblastí maďarskými jednotkami aj pod nemeckým tlakom zriecť 16 km^2 územia.

Súčasťou ochrannej zmluvy bol Tajný protokol o hospodárskej a finančnej spolupráci, ktorý pripravoval hospodársky prienik Nemecka na slovenský trh a umožňoval mu kontrolovať hospodársku politiku Slovenska. V nadväznosti na ochrannú zmluvu bola 30. januára 1940 uzavretá vojensko-hospodárska zmluva. V novembri 1940 Slovenská republika pristúpila k vojnovej osi Berlín – Rím – Tokio a v novembri 1941 sa stala členom Paktu proti Kominterne.

Počas prvých mesiacov existencie Slovenského štátu sa zdalo, že Nemecká ríša ponechá slovenskej vláde priestor na realizáciu čiastočne samostatnej politiky. Na Salzburských rokovaniach 27.-28. júla 1940 však bolo slovenské politické vedenie prinútené prispôsobiť politický a ústavný systém nacistickému vzoru a prikročiť k revízii zahraničnej politiky. Pristúpilo sa k postupnému znižovaniu vplyvu snemu, začalo sa s postupným budovaním vodcovského princípu a začalo sa aktívnym riešením židovskej otázky.

Nemecký beráteri, poradcovia, zaujali významné posty na ministerstvách a najvyšších úradoch a dbali, aby sa Slovensko neodchýlilo od vytýčeného smeru. Prví beráteri prišli na základe Tajného protokolu ochrannej zmluvy a kontrolovali najmä hospodárske a bezpečnostné záležitosti, od roku 1940 sa však ich pôsobnosť rozšírila na všetky oblasti verejného života.

---

[8] KROPILÁK, M.: *Dejiny Slovenska V*. 1. vyd., Bratislava : Veda, vydavateľstvo SAV, 1985. s. 355
[9] Medzinárodné postavenie slovenského štátu posilnené. In: *Slovák*. 16. marec 1939, č. 65, s. 1
[10] HUBENÁK, LADISLAV: *Právne dejiny Slovenska do roku 1945*. Nitra : Univerzita Mateja Bela, ISBN 80-8055-530-3, 376 s.

Slovenská ľudová strana založená 29. júla 1913 sa 17. októbra 1925 premenovala na Hlinkovu slovenskú ľudovú stranu. Už od roku 1923 bola najsilnejšou politickou stranou na Slovensku a po vyhlásení autonómie sa stala hegemónom na slovenskej politickej scéne. 8. novembra 1938 vznikla Hlinkova slovenská ľudová strana – Strana slovenskej národnej jednoty, ktorá integrovala ostatné meštianske strany. Vo voľbách do autonómneho snemu si voliči vyberali z jednotnej kandidátky, na ktorej mali veľkú väčšinu príslušníci HSĽS.

Vedúcu úlohu bez kontroly akejkoľvek opozície zakotvoval už prvý zákon o HSĽS z roku 1939. Prijatie vodcovského princípu v roku 1942 sa prejavilo aj v strane. Jozef Tiso, ako jej predseda, bol vyhlásený za Vodcu strany a národa. Následne bol prijatý Zákon o Hlinkovej slovenskej ľudovej strane. [11]

HSĽS bola vybudovaná podľa nemeckého vzoru na vodcovskom princípe. Najvyšším predstaviteľom bol Vodca, ktorý v rámci programových zásad schválených zjazdom určoval smer politiky strany a spôsoby jej realizovania. Symboly strany boli chránené zákonom a ich verejné zneuctenie bolo klasifikované ako priestupok.

Jej priamou súčasťou sa stali rôzne ženské, mládežnícke, záujmové, kultúrne i náboženské organizácie. Súhlas strany bol nutný pri vydávaní politických a politicko-výchovných časopisov a publikácii, pri šírení politických prejavov príslušníkov slovenského národa tlačou, filmom i rozhlasom okrem prezidenta, vlády a poslancov snemu.

Prvé jednotky Hlinkovej gardy, polovojenskej organizácie HSĽS, sa začali spontánne vytvárať vo viacerých slovenských mestách v lete roku 1938, v garde sa združovali prívrženci radikálneho krídla HSĽS. Ďalší vývoj HG súvisel so vzostupom radikálneho krídla HSĽS. Hlinkova garda, ktorá sa vyvinula na organizáciu až so stotisíc členmi, sa stala v rukách radikálov prostriedkom na vyostrovanie protižidovských, protimaďarských a protičeských nálad, ale aj na priame zásahy voči neželaným skupinám.

Na upevnenie režimu, jeho systému a ideológie mala veľký význam propaganda. Osobitný význam pri jej šírení mal Úrad propagandy, ktorý vznikol podľa nacistického vzoru. Jeho úlohou bolo usmerňovanie tlače, rozhlasu, divadelníctva, slovesného, hudobného a výtvarného umenia a osvety. Osvetovú činnosť riadil prostredníctvom Osvetového ústredia, ktorému podliehali župné, okresné a miestne komisie. Pod právomoc Úradu propagandy patrila tiež cenzúra.

---

[11] Zákon číslo 215 o Hlinkovej slovenskej ľudovej strane. In: *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti II*. 1. vyd., Bratislava : Národné literárne centrum – Dom slovenskej literatúry, 1998. s. 292-298, ISBN 80-88878-48-9

Denníky Slovák a Slovenská pravda spadajúce pod HSĽS sa stali oficiálnymi vládnymi periodikami. Hlavné veliteľstvo HG začalo v januári 1939 vydávať svoj organizačný týždenník Gardista, ktorý sa neskôr pretvoril denník. Propagáciu štátu v zahraničí mali zabezpečiť periodiká vydávané v rôznych jazykových mutáciách doma alebo zahraničnými zastupiteľstvami. Popri periodikách zohrával dôležitú úlohu rozhlas. Po nastolení ľudáckeho režimu vznikla spoločnosť Slovenský rozhlas, ktorá podliehala tlaku vlády i nemeckých poradcov.

Na podporu systému a jeho ideológie vychádzali knihy, články, umelci písali básne, kreslili sa karikatúry, boli maľované obrazy, ktoré mali podporiť národného ducha. Od septembra 1941 vysielal rozhlas prednášky predstaviteľov HSĽS.

Ideológiou nového štátu sa mal stať slovenský národný socializmus, ktorý mal vychádzať z kresťanskej a národnej tradície. Bol vyjadrený heslom „*Za Boha, za národ*." S obľubou sa prízvukovala najmä historická tradícia slovenského štátu. Slováci boli označení ako autochtónni obyvatelia krajiny[12] a o novom štáte sa tvrdilo, že je obnovením Pribinovskej štátnosti [13] a Svätoplukovho kráľovstva. [14] Prejavy národno-socialistického zmýšľania nachádzali už v generáciách bernolákovcov a katolíckych a evanjelických kňazov, ktorí zakladali spolky miernosti či sporiteľne. [15] Alexander Mach dokonca označil Ľudovíta Štúra za slovenského Hitlera 19. storočia. Druhou stránkou bol nacionalizmus, ktorý mal Slovákom ukázať cieľ života, práce a obetí.[16]

Hlavným ideológom Slovenského štátu bol profesor na Slovenskej univerzite Štefan Polakovič (1912-1999). Ideológiu nového štátu označil ako „*kresťanský totalitarizmus*" na základe kresťanskej tradície Slovenska. Láska k národu a viera v Boha sa preň stali najvyššími hodnotami, ale aj prostriedkom na ospravedlnenie zlyhaní režimu. [17] Podľa Polakoviča [18] liberalizmus, tým že hlásal slobodu myslenia, viedol k roztrieštenosti, a tá k slabosti národov a uvoľneniu mravov. Slobodný obchod podľa neho viedol k poklesu sociálnej úrovne a nezamestnanosti, čo bolo základom pre rozmach komunistickej ideológie. Za hnutie schopné zachrániť Európu pred kapitalizmom a komunizmom pokladal nemecký

---

[12] POLAKOVIČ, Štefan: Právny stav a ideológia. In: *Slovenské pohľady*. 1939, roč. 55, č. 3, s. 167
[13] CIEKER, Jozef: Idea slovenskej štátnosti. In: *Slovák*. 14. marec 1942, č. 61, s. 6
[14] POLAKOVIČ, Štefan: Idea svätoplukovskej koruny. In: *Slovenské pohľady*. 1940, roč. 56, č. 6-7, s.342
[15] POLAKOVIČ, Štefan: Slovenský národný socializmus jeho nevyhnutnosť a ráz. In: *Slovák*. 1940, roč. 56, č. 11, s. 613-623
[16] HANUS, Ladislav: Nacionalizmus. In: *Slovenské pohľady*. 1941, roč. 57, č. 7-8, s. 438
[17] PEKÁR, Martin: Slovensko medzi 14. marcom 1939 a salzburskými rokovaniami. In: *Slovensko medzi 14. marcom 1939 a salzburskými rokovaniami*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta; Universum, 2007, s. 17-18
[18] POLAKOVIČ, Štefan: Slovenský národný socializmus jeho nevyhnutnosť a ráz.

národný socializmus, ktorý sa snažil zabezpečiť sociálnu spravodlivosť pre celý národ. U Slovákov nachádzal vhodné predpoklady, pretože neboli rozdelení na kasty, tvorili nediferencovanú spoločnosť roľníkov, robotníkov a remeselníkov.[19]

Vzápätí po salzburských rokovaniach rozpútali radikáli kampaň za zavedenie ideológie a metód národného socializmu do slovenského verejného života. Vojtech Tuka tvrdil, že salzburskými rokovaniami začala pre Slovensko nová, blažená éra. Nový systém mala charakterizovať práca, disciplína, nebojácnosť a nezištnosť.[20] 21. januára 1941 bolo vyhlásených 14 bodov programu slovenského národného socializmu. Program bol skoncipovaný beráterom Úradu propagandy Endrösom podľa nemeckého vzoru.

Už v období po vyhlásení autonómie sa dajú pozorovať protižidovské prejavy. Protižidovské nálady boli v tej dobe spájané s protičeskými náladami a podporované HSĽS a HG.[21] K prejavom týchto nálad patrili protižidovské nápisy, ktoré sa objavili vo viacerých slovenských mestách a posielali Židov do Palestíny či na Madagaskar.[22] Boli vybíjané okná a výklady na domoch a obchodoch, rabovalo sa, ničili sa cintoríny a boli rušené náboženské obrady.

Názory na riešenie židovskej otázky boli rozdielne. Umiernené krídlo smerovalo v princípu numerus clausus, zatiaľ čo radikáli vyzývali až k násilnostiam a zastrašovaniu. V novembri 1938, v období pred realizovaním rozhodnutí Viedenskej arbitráže, vyzývali slovenské orgány, aby zabránili evakuácii Židov z území, ktoré mali byť odstúpené a naopak nemajetní Židia mali byť deportovaní na územie, ktoré malo byť pripojené k Maďarsku.

Po vzniku samostatného štátu sa „židovská otázka“ stala jednou z priorít v politike, hospodárstve i v ideológii. Antisemitská propaganda sa využívala počas celého trvania vojnovej Slovenskej republiky. V jeseni 1940 sa v súvislosti s arizáciami kládol dôraz na hospodársky antisemitizmus, zatiaľ čo pred útokom na Sovietsky zväz sa spájal s kritikou tzv. židoboľševizmu.[23] Aj vypuknutie druhej svetovej vojny sa pripisovalo Židom, z podnecovania

---

[19] Tamtiež

[20] MURGAŠ, Karol: Náš slovenský národný socializmus. In: *Slovák*. 2. august 1940, č. 182, s.1

[21] NIŽŇANSKÝ, Eduard: Židovská komunita na Slovensku medzi československou parlamentnou demokraciu a slovenským štátom v stredoeurópskom kontexte. 1. vyd., Prešov : UNIVERSUM, 1999. ISBN 80-967753-3-2, s. 121

[22] NIŽŇANSKÝ, Eduard: Židovská komunita na Slovensku medzi československou parlamentnou demokraciu a slovenským štátom v stredoeurópskom kontexte. s. 121-122

[23] Vzťah slovenskej majority a židovskej minority (náčrt problému). In: *Holokaust na Slovensku 7. Vzťah slovenskej majority a židovskej minority. (náčrt problému)*. Zost. Eduard Nižňanský. Bratislava : Nadácia Milana Šimečku; Katedra všeobecných dejín FF UK. 2005. ISBN 80-969242-4-9, s. 12-13

provojnovej verejnej mienky obviňovali anglických a francúzskych novinárov židovského pôvodu, ktorí sa tak mali pomstiť Nemecku za jeho protižidovskú politiku.[24]

Protižidovská politika sa zdôvodňovala národnými, hospodárskymi, kultúrnymi aj náboženskými príčinami. Profesor rímskokatolíckej teologickej fakulty v Bratislave Štefan Zlatoš píše:

„*Na prvý pohľad zdalo by sa, že tieto ustanovenia sú neľudské a nedôstojné kresťanstva [...] títo väčšinou úplne cudzí ľudia zaujímali v našej spoločnosti popredné miesta v hospodárskom, obchodnom i finančnom živote a potom v tzv. slobodných povolaniach [...] Nenávisť a vrenie je len prirodzeným výsledkom nerovného rozdelenia statkov a moci hospodárskej [...] Štát je povolaný k tomu, aby regulatívne zasahoval do vývoja kultúrnych a hospodárskych pomerov tam, kde to vyskytujúce sa ťažkosti priamo vyžadujú [...] Nie je len naším subjektívnym pocitom, že židovstvo je v našom tele cudzím živlom [...] židovstvo je od nás totiž odlišné nielen náboženstvom, ale aj národnosťou*.“ (ZLATOŠ, Štefan, 7. máj 1939, s. 4)

Otázke Židov na Slovensku sa venoval aj Ctibor Pokorný.[25] Židov prirovnával k parazitickej rastline, ktorá prekážala rozvoju slovenského národa a vykorisťovala ho. Za príklad dáva obmedzenie práv Židov v minulosti a pogromy chápe ako akt obrany voči Židom.

Tvrdí, že „*Žid vidí v Nežidovi menejcennú bytosť, voči ktorej nemá mravných záväzkov. Židia sa usilujú Nežidov iba oklamať a vykoristiť*“ (Pokorný, 1940, s.14). Židom vyčíta, že aj po emancipácii sa venujú obchodu alebo intelektuálnej činnosti, a teda nemajú zmysel pre tvorbu hospodárskych hodnôt, ale len pre ich rozširovanie a výmenu. Najväčšmi však vyčíta židovské krčmárstvo, odvoláva sa pritom na odpor voči židovským krčmám už za revolúcie 1848-1849. Za najlepší spôsob boja proti židovským obchodníkom považoval arizáciu židovského majetku, ktorá mala slúžiť hospodárskemu osamostatneniu Slovenska.

Niektorým filozofickým smerom 20. storočia pripisoval snahu o rozvrat „árijských“ mravných hodnôt. Slovenský národ mal byť ohrozovaný knihami židovských spisovateľov, divadelnými predstaveniami a filmami rovnako ako to mali robiť „*zvrhlé židovské umelecké smery, hlavne kubizmus a nadrealizmus*.“ (Pokorný, 1940, s.46)

---

[24] OLEJNÍK, Milan: Rast antisemitizmu na Slovensku v prvom roku existencie slovenského štátu. In: *Slovensko medzi 14. marcom 1939 a salzburskými rokovaniami*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta; Universum, 2007, s. s. 164

[25] POKORNÝ, Ctibor: *Židovstvo na Slovensku*. Turčiansky sv. Martin : Kompas. 1940

Za najvýznamnejší problém považuje „*otázku židovskej prostitúcie a bastardizácie [...] Židia sú živlom prznacim rasovú podstatu slovenského ľudu*.“ Boj proti Židom považuje za prirodzenú obranu, ktorú viedol nielen ľud, ale aj všetci významní národovci. Podľa Pokorného sa konečné riešenie spája s vyradením Židov zo slovenského života. Židovská otázka pretrvá pokiaľ na Slovensku ostane čo len jeden Žid.

Takmer okamžite po vzniku Slovenského štátu sa začalo s vydávaním protižidovských nariadení. Prvou právnou normou, ktorá diskriminovala Židov v hospodárskom sektore bolo nariadenie, ktoré im zakazovalo výrobu a distribuovanie kresťanských bohoslužobných a náboženských predmetov.[26] Už 18. apríla 1939 bol prijatý protižidovský zákon,[27] ktorý vymedzoval pojem Žid z náboženského hľadiska a stanovil počet Židov, ktorí mohli pracovať v niektorých povolaniach. Počet Židov bol obmedzený len na 4 % z počtu členov advokátskej komory, nemohli zastupovať obchodné spoločnosti a podniky, pracovať ako verejní notári, mohli byť redaktormi len v židovskom časopise. Postupne sa obmedzil počet Židov vo verejných službách, lekárskej praxi, školstve či armáde. 25. apríla 1940 bol prijatý arizačný zákon, ktorý zavŕšil vylučovanie Židov z hospodárskeho života. Židovské podniky a obchody začali prechádzať do rúk nových, „árijských“ vlastníkov.

9. septembra 1941 bolo prijaté Nariadenie o právnom postavení Židov,[28] tzv. židovský kódex. Toto nariadenie malo „*raz navždy urobiť koniec židovskému panstvu*.“[29] Nariadenie definovalo pojem Žida podľa rasového princípu. Každý Žid musel byť v evidencii príslušného úradu. Boli povinní nosiť označenie a za neuposlúchnutie mohli byť potrestaní pokutou alebo väzením. Zakázalo sa uzavrieť manželstvo medzi Židom a Nežidom, ale aj so židovským miešancom, nemanželský vzťah sa trestal ako prečin väzením do 5 rokov.

Židia nemali aktívne ani pasívne volebné právo, nemohli zastávať žiadne verejné funkcie či slobodné povolania. Museli vykonávať prácu, ktorú im určilo Ministerstvo vnútra, kedykoľvek mohli u nich urobiť osobnú prehliadku. Rovnako boli obmedzovaní aj v mieste bydliska, na príkaz príslušných orgánov sa museli vysťahovať alebo nasťahovať na určené miesto. Okrem náboženských obcí nesmeli byť organizovaní v žiadnych združeniach a spolkoch s výnimkou Ústredne Židov, v ktorej bolo členstvo povinné. Z verejných škôl mohli navštevovať len ľudové školy, nemohli riadiť motorové vozidlá, chytať ryby, vlastniť zbraň, ďalekohľad, fotoaparát, ani rádio, gramofónové platne s národnými piesňami,

---

[26] OLEJNÍK, Milan: Rast antisemitizmu na Slovensku v prvom roku existencie slovenského štátu. In: *Slovensko medzi 14. marcom 1939 a salzburskými rokovaniami*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta; Universum, 2007, s. s. 156

[27] Máme židovský zákon. In: *Slovák*. 19. apríl 1939, č. 90, s.1

[28] http://www.upn.gov.sk/data/pdf/vlada_198-1941.pdf. 6.4.2008

[29] Vyriešenie židovskej otázky na Slovensku. In: *Slovák*. 11. september 1941, č. 209, s. 3

podobizne národných dejateľov a štátne symboly. Židovskému hnuteľnému i nehnuteľnému majetku bolo venovaných viacero ustanovení.

Protižidovská politika vyústila do prijatia Ústavného zákona č. 68 o vysťahovaní Židov,[30] ktorým sa Snem Slovenskej republiky aspoň pokúsil vyvolať zdanie legitimity. Vysťahovaní Židia stratili slovenské občianstvo a ich majetok prepadol v prospech štátu. Všetci európski Židia mali byť údajne po skončení vojny presídlení na ostrov Madagaskar.[31]

Jozef Tiso vo svojom prejave z júna 1943 tvrdí, že nepracujúci človek nemá radosť zo svojho života a svoju nespokojnosť prenáša aj na druhých, čím sa podľa neho stáva bunkou spoločenského rozkladu. Je príkazom pudu sebazáchovy národa, že takých ľudí izoluje v pracovných táboroch. Vyzdvihuje, že pridelená a nanútená práca pôsobí na nich liečivo.[32] Aj keď sa Židia menovite nespomínajú, práve oni kvôli pracovným obmedzeniam a znemožnením prístupu k vyššiemu vzdelaniu často prišli o možnosť obživy. Odsun Židov do pracovných táborov sa vnímal ako prvý krok k ich úplnému vysídleniu z krajiny, čo bolo vyhlasované za „*najľudskejší spôsob*.“[33]

Za jedného z hlavných nepriateľov režimu bol považovaný Sovietsky zväz a ideológia komunizmu, ktorú často spájali so Židmi vo forme židoboľševizmu. Zákaz činnosti KSČ bol prijatí už 9. októbra 1938.

Od 22. marca do 14. mája 1939 sa v Bratislave konala Protiboľševická výstava. Začiatky boľševizmu boli kladené do doby Veľkej francúzskej revolúcie, pokračuje sa revolúciou 1848-1849 až k revolúcii v Rusku v 1917. Okrem toho, že zachytáva hlad či prenasledovanie cirkvi, boľševikom sa pripisuje tiež snaha zničiť rodinu. Na výstave boli aj obrazy Slovenska, ako „*ako za Česko-Slovenskej republiky trpelo pod jarmom židoboľševizmu*,“ [34] dokumentujúce najmä obdobie tzv. Homolovho puču. Za najväčší čin sveta považovali založenie Tretej ríše, pretože tým Hitler zastavil židoboľševizmus v Nemecku.

Návšteva výstavy bola propagovaná nielen v novinách, ale aj vládnymi orgánmi. Úrad propagandy vyzýval zamestnávateľov a podniky z Bratislavy a okolia, aby umožnili svojím zamestnancom návštevu výstavy, železnice po zakúpení lístku na výstavu dokonca poskytli zľavu 33 % na cestovnom, neskôr až 50 %.

---

[30] Ústavný zákon číslo 68 o vysťahovaní Židov. In: *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti II.* 1. vyd., Bratislava : Národné literárne centrum – Dom slovenskej literatúry, 1998. s. 286-288, ISBN 80-88878-48-9

[31] Pripravuje sa vysťahovanie všetkých Židov z Európy. In: *Slovák*. 21. február 1941, č. 44, s.3

[32] Úvodník J. Tisu o sebazáchrane Slovákov. In: *Jozef Tiso. Prejavy a články (1938-1944)*. 1. vyd., Bratislava : AEPress, spol. s. r. o. , Bratislava : Historický ústav SAV, 2007. 696 s. ISBN 80-88880-46-7

[33] Vysťahovať Židov z nášho štátu. In: *Slovák*. 28. marec 1942, č. 72, s.3

[34] Boľševizmus v obrazoch skutočnosti. In: *Slovák*. 12. apríl 1939, č. 84, s. 3

Po začatí vojny boli zo židoboľševizmu obviňovaní odporcovia režimu a bojom proti nemu sa zdôvodňovala aj vojna. Boľševizmus bol taktiež pripisovaný okruhu okolo Edvarda Beneša a jeho exilovej činnosti, rovnako ako nemeckým súperom vo vojne. Tiso označil vojnu so ZSSR za boj „*na záchranu spravodlivosti a civilizácie*.“ [35] Boľševickými rozvratníkmi a židoboľševickou bandou boli označovaní príslušníci domáceho odboja, ako boľševická aktivita bolo označené aj Slovenské národné povstanie. SNP bolo spájané aj s čechoslovakizmom a prezentované ako snaha o zbavenie Slovákov reči, kultúry a chleba.[36]

Spôsob a okolnosti vyhlásenia samostatného Slovenského štátu predurčili jeho pozíciu satelitu Nemeckej tretej ríše, čo malo rozhodujúci vplyv na jeho vnútornú i zahraničnú politiku počas jeho existencie.

Režim sa snažil izolovať všetkých svojich odporcov. Do leta 1944 prešlo koncentračným táborom v Ilave 2 800 väzňov. K riešeniu židovskej otázky sa pristúpilo vzápätí po vyhlásení Slovenského štátu. Židia boli postupne zbavovaní politických, hospodárskych, občianskych a ľudských práv. V 57 vlakových transportoch vypravených medzi 25. marcom a 20. októbrom 1942 sa nachádzalo 27 628 ľudí, z ktorých väčšina zahynula vo vyhladzovacích táboroch. Druhá vlna deportácii sa uskutočnila počas nemeckej okupácie v roku 1944. Celkovo bolo deportovaných asi 70 000 Židov, z ktorých približne 67 000 zahynulo v koncentračných táboroch.

Slovenským národným povstaním a následnou nemeckou okupáciou sa začal proces zániku vojnovej republiky. Aj keď ešte niekoľko mesiacov existovala, ocitla sa v medzinárodnej i domácej izolácii. V apríli 1945 jej predstavitelia ušli pred postupujúcou Červenou armádou do Nemecka.

---

[35] Vodca Slovákov Führerovi novej Európy. In: *Slovák*. 25. jún 1941, č. 144, s.1
[36] Pravé zámery Čechov. In: *Slovák*. 1. september 1944, č. 197, s. 3

Použitá literatúra:

Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti. Ed. Hronský, Marián, 1. vyd., Bratislava : národné literárne centrum- Dom slovenskej literatúry, 1998. 601 s. ISBN 80-88878-48-9

FABRÍCIUS, Miroslav – HRADSKÁ, Katarína: *Jozef Tiso. Prejavy a články (1938-1944)*. 1. vyd., Bratislava : AEPress, spol. s. r. o. , Bratislava : Historický ústav SAV, 2007. 696 s. ISBN 80-88880-46-7

HUBENÁK, Ladislav: *Právne dejiny Slovenska do roku 1945*. 1. vyd., Nitra : univerzita Mateja Bela, ISBN 80-8055-530-3, 376 s.

KARCOL, Marián: Strata občianskych práv židovského obyvateľstva na Slovensku v období od marca 1939 do salzburských rokovaní. In: *Slovensko medzi 14. marcom 1939 a salzburskými rokovaniami*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta; Universum, 2007, s. 166-178

KOVÁČ, Dušan: *Dejiny Slovenska*. 1. vyd., Praha : NLN, s.r.o., Nakladatelství Lidové noviny, 2001. 404 s. ISBN 80-7106-268-5

Kronika Slovenska 2. Ed. Kováč, Dušan, 1. vyd., Bratislava : Fortuna Print, 1999. 608 s. ISBN 80-88980-08-9

KROPILÁK, M.: *Dejiny Slovenska V*. 1. vyd., Bratislava : Veda, vydavateľstvo SAV, 1985. 612 s.

NIŽŇANSKÝ, Eduard: Židovská komunita na Slovensku medzi československou parlamentnou demokraciou a slovenským štátom v stredoeurópskom kontexte. 1. vyd., Prešov : OLEJNÍK, Milan: Rast antisemitizmu na Slovensku v prvom roku existencie slovenského štátu. In: *Slovensko medzi 14. marcom 1939 a salzburskými rokovaniami*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta; Universum, 2007, s. s. 150-165

UNIVERSUM, 1999. ISBN 80-967753-3-2, 396 s.

PEKÁR, Martin: Slovensko medzi 14. marcom 1939 a salzburskými rokovaniami. In: *Slovensko medzi 14. marcom 1939 a salzburskými rokovaniami*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta; Universum, 2007, s. 11-20

ŠKVARNA, Dušan: *Lexikón slovenských dejín*. 2.vyd., Bratislava : SPN, 1999. ISBN 80-08-029777-3

Vzťah slovenskej majority a židovskej minority (náčrt problému). In: *Holokaust na Slovensku 7. Vzťah slovenskej majority a židovskej minority. (náčrt problému)*. Zost. Eduard Nižňanský. Bratislava : Nadácia Milana Šimečku; Katedra všeobecných dejín FF UK. 2005. ISBN 80-969242-4-9, 120 s.

Použité pramene:

CIEKER, Jozef: Idea slovenskej štátnosti. In: *Slovák*. 14. marec 1942, č. 61, s. 6

HANUS, Ladislav: Nacionalizmus. In: *Slovenské pohľady*. 1941, roč. 57, č. 7-8, s. 437-442

MURGAŠ, Karol: Náš slovenský národný socializmus. In: *Slovák*. 2. august 1940, č. 182, s.1

POKORNÝ, Ctibor: *Židovstvo na Slovensku*. Turčiansky sv. Martin : Kompas. 1940

POLAKOVIČ, Štefan: Právny stav a ideológia. In: *Slovenské pohľady*. 1939, roč. 55, č. 3, s. 166-170

POLAKOVIČ, Štefan: Idea svätoplukovskej koruny. In: *Slovenské pohľady*. 1940, roč. 56, č. 6-7, s. 341-352

POLAKOVIČ, Štefan: Slovenský národný socializmus jeho nevyhnutnosť a ráz. In: *Slovák*. 1940, roč. 56, č. 11, s. 613-623

TISO, Jozef: Autonómia – centralizmus – regionalizmus. In.: *Slovák*, 30. december 1932, č. 295, s. 4

ZLATOŠ, Štefan: Kresťanská spravodlivosť a židovský zákon. In: *Slovák*. 7. máj 1939, č. 106, s. 4

Medzinárodné postavenie slovenského štátu posilnené. In.: *Slovák*. 16. marec 1939, č. 65, s. 1

Berlínska dohoda. In.: *Slovák*., 25. marca 1939, č.71, s.1

Boľševizmus v obrazoch skutočnosti. In: *Slovák*. 12. apríl 1939, č. 84, s. 3

Máme židovský zákon. In: *Slovák*. 19. apríl 1939, č. 90, s.1

Štefánikov boj proti boľševizmu. In: *Slovák*. 4. máj 1939, č. 103, s. 2

Pripravuje sa vysťahovanie všetkých Židov z Európy. In: *Slovák*. 21. február 1941, č. 44, s. 3

Vodca Slovákov Führerovi novej Európy. In: *Slovák*. 25. jún 1941, č. 144, s.1

Vyriešenie židovskej otázky na Slovensku. In: *Slovák*. 11. september 1941, č. 209, s. 3

Vysťahovať Židov z nášho štátu. In: *Slovák*. 28. marec 1942, č. 72, s.3

Pravé zámery Čechov. In: *Slovák*. 1. september 1944, č. 197, s. 3

http://www.upn.gov.sk/data/pdf/vlada_198-1941.pdf. [6.4.2008]